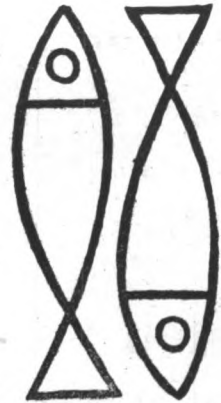

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Redactie-sekretariaat: Postbus 7176 te Amsterdam.

Administratie: Rotterdamse Rijweg 174, Rotterdam-8

J. KEUNING — NIJMEGEN

DE HEMEL OP AARDE

Doch thans zien wij nog niet dat hem alle dingen onderworpen zijn; maar wij zien Jezus . . . . met heerlijkheid en eer gekroond.

Aan de ene kant lijkt dit woord vandaag heel wat minder vanzelfsprekend dan zoveel eeuwen geleden. Natuurlijk — zeggen wij — moest iemand aan het begin van onze jaartelling dat zo wel zeggen: we zien er nog niets van dat wij, mensen, de wereld in handen hebben, dat we heersers zijn in de schepping, dat we alle dingen naar onze hand kunnen zetten. Want in die tijd was daar ook niets van te zien. Hoeveel de mensen toen ook presteren konden, uiteindelijk stonden ze machteloos tegenover de natuur en tegenover de machten achter de natuur. En zo voelden ze zich ook: je kon je wel verzetten, je kon wel proberen de loop der dingen te veranderen en je invloed te laten gelden. En dat lukte je ook wel een heel eind. Maar tenslotte hadden mensen weinig of niets in te brengen.

Nu, voorzover het daarom gaat, kijken we vandaag wel een heel stuk anders tegen de dingen aan. We kunnen ons tenminste wijs maken dat we heel wat kunnen en dat we het langzamerhand voor het zeggen krijgen. Dat we het wel klaar spelen met onze techniek en onze wetenschap. Met onze berekeningen en ontwerpen en ingrepen. Dat wij het wel redden zullen.

Maar als we aan de ene kant van dit woord niet veel meer geloven, des te meer stemmen we er aan de andere kant mee in. Hoe meer we geloven, dat wij het wel klaarspelen, des te minder geven we toe dat God ons alle dingen onderworpen heeft. Hoe meer we vinden dat wij het al aardig ver geschopt hebben, des te minder ruimte laten we open voor God en voor Gods ingrijpen. Heus, we zien er niets van dat alle dingen ons onderworpen zijn door God. We doen het immers zelf wel.

Dát hebben we in elk geval gemeen met de mensen aan wie deze brief gericht is Want ze geloofden in God. Ze hoopten op Christus. Maar dat ze daa r-mee iets opschoten, daarvan kregen ze niets te zien.

Wat ze te zien kregen was dit: dat mensen die zichzelf hielpen aan hun trekken kwamen. Dat de macht van de sterkste en de slimste wat uit haalde. Dat er heel wat mensen waren en er aardig in slaagden, allen en alles naar hun hand te zetten. En dan konden zij wel zeggen: God heeft heel deze wereld aan onze voeten gelegd. Maar dat dat werkelijk waar was, dat bleef totaal onzichtbaar.

In die situatie valt dan dat woord: . . . . maar we zien Jezus, met heerlijkheid en eer gekroond.

Natuurlijk, dat „zien“ betekent niet, dat de heerlijkheid van Jezus voor deze mensen ook werkelijk te zien was Maar het betekende wel, dat ze daarmee rekenden, zó vast, alsof ze Hem zagen. Net zo overtuigd, alsof ze dat konden zien dat Jezus heel de schepping van God in zijn handen hield.

We zien Jezus, — dat is dan ook geen vlucht uit de miserabele werkelijkheid van het aardse bestaan. Dat is geen vlucht van de aarde weg naar de hemel. Want dat ze Jezus zo „zagen“, dat betekende alles voor hun leven op de aarde. Dat was juist hun garantie: God heeft werkelijk

alle dingen, ossen, schapen, vissen, zon, maan en sterren (Psalm 8) aan onze voeten gelegd. Dat betekende: het is toch waar, er is voor ons op deze wereld geen toekomst dan alleen door God. Maar door God hebben we dan ook hier, waar we thuis zijn, waar we in ons element zijn, werkelijk toekomst. Echt: de wereld is van ons. Want we zien Jezus.

Jezus. Dat is die ene, die niets had van iemand die de wereld wel eens even veroveren zou. Want Hij vertrouwde op God. Hij gaf zichzelf aan God. En toen raakte Hij alles kwijt: invloed, macht, heerlijkheid, het heer-zijn over de wereld, zelfs zijn eigen leven. Hij had geen gedaante of heerlijkheid, dat iemand Hem zou begeerd hebben. Hij was niet iemand om jaloers op te worden. Hij was de meest verachte, de meest machteloze onder de mensen. Als er ooit iemand was, op wie Psalm 8 niet van toepassing was, dan Hij wel. Hij vertrouwde op God. En dat kostte Hem alles.

Ja, en toch, — nee: dáárom heeft God Hem verhoogd en Hem de naam boven alle naam gegeven. Juist daarom heeft God alle dingen aan zijn voeten gelegd. Hij werd de koning van de wereld. De eerste mens, die werkelijk koning is. Koning hier beneden. Koning over de beesten. En koning over de volken. Koning over het weer. En koning over energiebronnen en bevolkingsexplosies.

En wat Hij gekregen heeft, dat staat ons te wachten.

Laten we voor twee dingen oppassen.

Laten we niet de problemen van deze wereld vergeten en de toekomst van deze wereld, de wereld waarin we leven, negeren omdat we denken dat we kunnen vluchten in een hemelse heerlijkheid, een heerlijkheid die niets meer met deze aarde te maken heeft. Want in deze wereld, op deze aarde is Jezus gekomen. Hij vond ons leven hier zó belangrijk, dat Hij er deel aan wilde hebben. Dat Hij alles deed om schapen en ossen, delfstoffen en machines aan ons te onderwerpen.

Maar laten we ook niet denken, dat wij het hier wel in orde krijgen, zonder God en zonder Christus. Dat wij, met onze beide voeten op de aarde, de hemel niet nodig hebben.

Want we zien het immers aan Christus: wie bij God blijft, erft de wereld. Wie bij God blijft is een vorst op de aarde. God zal heel deze wereld, waarmee wij geen raad weten, of waarmee wij zo goed raad menen te weten, aan ons onderwerpen. Dat is zo zeker als dat God de mens Jezus laat heersen over zijn grandiose schepping.

We zien Jezus met heerlijkheid en eer gekroond. Dáárom zal het zover komen dat we geen moeite meer hebben met de verdeling van onze rijkdommen, dat onze kleren niet meer verslijten, dat onze huizen geen krotten meer worden. Daarom zijn we straks kou en hitte de baas. Daarom krijgen we straks elke dag veel meer te genieten dan alle tour-operators bij elkaar ons nu aan buitenlandse reizen voorschotelen. Daarom zullen alle insecticiden en alle varkens-mesterijen en alle circussen van de aarde verdaan worden. De d.j.-s houden eindelijk hun mond, maar ook Bach en Beethoven zijn vergeten. Want we zullen dan pas weten wat musiceren is, en wat zingen is, wat lachen en dansen is. Wat leven is. En wat gelukkig zijn is. Wat het zeggen wil: heer en meester te zijn op de aarde die God aan ons, mensenkinderen, gegeven heeft, en die door Jezus Christus voor ons gered is.

We zien Jezus met heerlijkheid en eer gekroond. Dat is het evangelie, groot nieuws: vrede op aarde. Vrede onder mensen, die vorsten zijn, bijna goddelijk. Het geslacht van Gods kinderen, het geslacht dat niet zich van de aarde afwendt omdat het zijn toevlucht zoekt in de hemel, maar dat het hart verheft in de hemel, waar Jezus is, aan de rechterhand van God, omdat het voor deze aarde alles van Hem verwacht.

Laat dan mijn hart u toebehoren
en laat mij door de wereld gaan
met open ogen, open oren,
om al uw tekens te verstaan.
Dan wordt het a a r d s e leven goed,
omdat de h e m e l mij begroet.

H. SMIT — DEN HELDER

Het eten van ons brood

„Geef ons heden ons dagelijks brood...” (Matth. 6:11)

„Werkt, niet om de spijs die vergaat...” (Joh. 6:27)

■ Onzekerheid

Twee woorden van onze hoogste profeet en leraar! Twee woorden over het brood, over de voorziening in onze dagelijkse behoeften. Als wij nu maar goede leerlingen zijn! Leerlingen die beide woorden tot hun recht laten komen. Dat is niet zo heel gemakkelijk! Doen we in de vierde bede eigenlijk niet wat ons in Joh. 6 verboden wordt?

Daar hebben we nu een „broodvraag” waar vele christenen maar slecht mee kunnen klaarkomen. De praktijk eist ons helemaal op. De kinderen worden groter. We willen ze graag een plaats in de maatschappij bezorgen. Daarvoor zouden we erg graag wat meer financiële armslag hebben! Heel normaal, nietwaar? Maar... moet je dat nu naar voren brengen of vermijden op het huisbezoek? En in je gebed? En als je het noemt in je gebed, antwoordt de HERE dan met de verhoring van de vierde bede of met het verwijt van Johannes 6?

Maar al te vaak zijn we tevreden met een soort evenwichtskonstructie. Ons eten en drinken bezorgt ons eerlijk gezegd een slecht geweten. Maar door onze „milddadigheid” proberen we de zaak weer wat recht te trekken! Eigenlijk weten we heus wel, dat we niet mogen proberen de léegte in ons leven-voor-God te vullen met een „opgevoerde” gehoorzaamheid op een ander gebied (Jac. 2:10-11). Maar ja, wat doe je er aan?

Onzekerheid! Ten aanzien van het eten van ons brood. Ook trouwens ten aanzien van het delen van ons brood (met de behoeftigen in deze wereld). Maar over dat laatste hopen we het een volgende maal te hebben.

Heeft de Here Jezus met dat woord uit Joh. 6 het brood niet gemaakt tot een zaak van onbelang voor het Koninkrijk der hemelen? Heeft Hij het niet gemaakt tot een zaak, die in een „nu eenmaal”-zinnetje thuishoort? — „We moeten nu eenmaal eten, want we zijn nu eenmaal mensen, die er niet buien kunnen!” — Is brood-eten een niet-christelijke zaak geworden, een zaak van „algemene menselijkheid”?

■ Kerkelijk leven?

Misschien vindt u wel, dat dit verhaal niet thuishoort in de rubriek „Kerkelijk Leven”. Is het

Kerkelijk Leven

niet een ding, dat ieder persoonlijk raakt? Natuurlijk is dat laatste zo. Maar als we nu eens zouden berusten bij de opvatting, dat de broodzaak van onbelang is voor het Koninkrijk...? Als we die zaak nu eens echt maakten — in spreken of zwijgen — tot een ding, dat alleen maar „algemeen-menselijk” is...? Dan zou de kerk op dit punt géén woord voor de wereld hebben! In een „nu eenmaal”-zin ligt uiteraard geen Goede Boodschap, geen evangelie, geen vermaning! En dan zijn we weer heel dicht bij een doperse verschraving van het kerkelijk leven: De kerk — het gezelschap met een boekje in een hoekje! Een recht inzicht is hier van meer dan persoonlijk belang. Het raakt ook de naam en de eer en de kracht van de kerk in deze wereld!

■ De zin van het negatieve (Joh. 6)

We moeten Joh. 6:27 niet isoleren! Dat maakt het tweede gedeelte van dat vers ons trouwens al duidelijk. De Here Jezus stelt de spijs die blijft tot in het eeuwige leven tegenover de spijs die vergaat. De Here werkt hier al aan op vers 35 „Ik ben het brood des levens” en op vers 54 „Wie mijn vlees eet en mijn bloed drinkt heeft eeuwig leven...”.

De Here is er bedroefd over, dat de Joden blijven staan bij de vermenigvuldiging van de broden. Brood, voorziening in de behoeften, vrijheid van de Romeinen — ziedaar de dingen die zij begeren. Dat willen ze van Jezus Christus en dat mag Hij hun geven. Maar Hij is gekomen om hun veel meer te geven: Zichzèlf! Jezus Christus en Die gekruisigd! En zó zullen ze Hem moeten aanvaarden! Om het leven te hebben.

Wat is het vreselijk om wel „een” wonder te willen maar niet dat ene grote wonder van zijn zèlf-overgave in de dood tot ons leven! Wat is het vreselijk om iets, mogelijk véél, van Hem te willen maar niet Hemzèlf!

Wat is brood tegenóver het Brood des levens? „Tegenover” — dáár moet u op letten. In Joh. 6:27 wordt het brood zo negatief geïdentificeerd om ons te leren, dat het geen plaats, geen zin, geen betekenis heeft naast en tegenover de spijs die blijft! Daartegenóver geeft het brood u de kracht tot een wandeling... in een dóódlappende straat!

■ De zin van het positieve (Matth. 6)

Wie in Jezus Christus is door het loof, die is verlost van de vloek van het „tegenover”. Brood van elke dag en Brood des levens staan niet meer náást elkaar. Daarom bidt een christen de vierde bede van het Onze Vader. Hij kan het, want hij heeft heel Johannes 6 aanvaard. De negatieve uitdrukking „spijs die vergaat” is in Christus positief geworden: het voedsel, dat ons hier en nu voor een tijd mag dienen op onze reis naar het vervulde Koninkrijk.

Het leven is meer dan het voedsel (Matth. 6:25), maar wie Gods koninkrijk en zijn gerechtigheid zoekt, die mag zich door het „minder” laten dienen (33).

Wie aan de eettafel om zo te zeggen wóónt, die krijgt te horen, dat hij met dat zinloze doodlopende bestaan moet breken. Maar de reiziger, die op weg is, naar de vervulling van het Koninkrijk, die mag zich onderweg het voedsel laten smaken.

■ Twee-woorden-preek

Het verhaal gaat, dat een oude wijze christen aan een jonge vent vroeg wat hij wilde worden. „Leraar in welsprekendheid” was het vlot gegeven antwoord. In vroegere tijden was dat een heel goed vak, want welsprekendheid was een brug naar alle mogelijke posten — in kerk en wereld, bij het onderwijs en in de politiek. Het is trouwens de vraag of er op dit punt werkelijk zo veel veranderd is! Leraar in welsprekendheid — dat was het dus! Toen vroeg die oude man: „En dan?”. De jonge man liet zich niet onbetuigd: Dan wilde hij zien in Rome terecht te komen, in het centrum van de wereld! Maar weer kwam de oude gesprekspartner met de vraag: „En dan?”. En met die telkens herhaalde vraag putte hij de welsprekendheid van de welsprekendheidsleraar volledig uit! Tenslotte stond deze met zijn mond vol tanden.

C. VEENHOF - KAMPEN

Een „bizondere” bijzonder hoogleraar

Toespraak gehouden in het radioprogramma van de N.C.R.V. van 4 juni

Het was een goede gedachte van de N.C.R.V. om, door middel van een radio-uitzending, de aandacht van haar luisteraars te vragen voor professor doctor Klaas Jan Popma, die jongstleden zaterdag zijn afscheidscollege als bijzonder hoogleraar in de wijsbegeerte gaf.¹⁾ Prof. Popma is namelijk een unieke figuur in de wereld van de wetenschap, óók in wat men wel de Gereformeerde Gezindte noemt, en speciaal in de grote kring van hen die zich betrokken weten bij de zogenaamde wijsbegeerte der wetsidee, beter gezegd: de Reformatorische wijsbegeerte, waarvan de hoogleraren Vollenhoven en Dooyeweerd de grondleggers zijn.

Het unieke van prof. Popma springt onmiddellijk in het oog als men let op zijn levensgang en oeuvre.

¹⁾ Een „bizonder hoogleraar” aan een Openbare Universiteit is een hoogleraar die niet door de overheid, maar door een vereniging of stichting werd benoemd en wordt gehonoreerd.

Daar hebben we een preek in twee woorden, een preek die ondanks zijn korthed niet eens zo erg door de jeugd werd gewaardeerd! Niemand loopt graag vast. Een erg wijze man was dat! Leraar in welsprekendheid — dat was het eerste antwoord. Gedachtig aan de vierde bede zei de oude man niet: Waardeloos! Gedachtig aan Joh. 6 zei hij ook niet: Geweldig! Hij vond de harmonie van die beide woorden in die kleine vraag „En dan?”. Hij wilde alleen maar weten of zijn jonge vriend al die begerenswaardige dingen zag als stations op de reis. Op de weg van verzoening tot vervulling, van Golgotha naar de volheid van het Koninkrijk. Dat zag de jonge man zo niet. Hij dreigde zijn brood te gaan eten buiten het Brood des levens om!

Die oude christen was allerm minst hatelijk-negatief. Hij was ook allerm minst op een laffe manier positief. Hij had een woord voor de wereld!

■ Dienende functie

Naast de tijd-vraag (En dan?) kan de doel-vraag (Waartoe?) gesteld worden. Daarmee kunnen we onderzoeken of enig ding in ons leven doel-in-zichzelf wordt. Of we eten om te leven om dan vervolgens ons leven weer aan het eten te wijden. Dan varen we als een schip met vastgeraakt roer. In een cirkel! „Doet het alles ter ere Gods” zegt Paulus in I Cor. 10:31. Wanneer ons brood doel-in-zichzelf wordt, dan is dat woord veracht! Dan hebben we een andere god, een afgod opgericht. We moeten alle dingen kunnen verantwoorden als stations op de reis, als doel-gericht — en het doel moet dan werkelijk de eer van God zijn! De tijd- en de doel-vraag zullen ons veel meer baat brengen dan de ongelukkige evenwichtskonstructie waar we het in het begin over hadden. En ze zullen ons nuttiger máken voor de omgang met degenen die buiten zijn.

Opgegroeid in een milieu waarin de fijnzinnige afgescheiden theoloog Jan van Andel en de grote Abraham Kuyper diepgaande invloed oefenden, wierp de jonge Popma zich op de studie van de klassieke filologie en werd een classicus van formaat. Maar, vooral ook door de invloed van Vollenhoven die hij als student zondag aan zondag in Den Haag hoorde preken, legde hij zich ook met alle energie toe op de studie van de filosofie. Van het begin af was hij een van de meest toegewijde, hardst werkende en zelfstandigste werkers in de kring van de actieve beoefenaars van de Calvinistische wijsbegeerte. In 1948 werd hij dan ook als van zelf een van de bijzondere hoogleraren in die filosofie.

De omvang van het oeuvre van Popma is indrukwekkend. Ik beschik niet over een volledige lijst daarvan. Vermoedelijk kan die ook niet worden samengesteld. In het gedenkboek, uitgegeven bij het zilveren jubileum van de Vereniging van Calvinistische Wijsbegeerte, uitgekomen in 1961, vult de, niet volledige, lijst van de titels van Popma's publicaties reeds zeventien pagina's! En sindsdien is de stroom van geschriften die hij het licht deed zien ononderbroken voortgegaan. Popma is een verklaard vijand van wat hij het „academisch perfectisme” noemt. Dat is naar zijn overtuiging een duidelijk wereldse houding en praktijk die hierin bestaat dat eerst dan tot publicatie van studieresultaten mag worden overgegaan, wanneer de te bewerken stof op volmaakte wijze is geprepareerd. Een dergelijke preparatie is naar zijn overtuiging zowel een illusie als een dwaasheid!

Nee Popma staat ook, of liever, juist als filosoof midden in het cultuurleven van onze dagen. Als zodanig observeert hij met een scherp intellect, maar vooral ook met een gevoelig hart, alles wat er van die wereld in zijn gezichtsveld komt — en dat „veld” is zeer groot! Op existentiële wijze worstelt hij daarmee om vervolgens wat hij daarover meent te moeten zeggen door te geven — met de bedoeling hen daarmee te diënen — aan allen die naar hem willen luisteren.

Zo verscheen van zijn hand een reeks publicaties over de klassieke oudheid en allerlei wijsgerige thema's. Dat spreekt uiteraard van zelf. Want die hebben betrekking op het veld van onderzoek dat hij beroepsmatig exploreert. Maar daarnaast leverde Popma indringende studies op literair gebied. Hij is namelijk ook zonder twijfel een dichter. Zijn dichterschap licht uit al zijn geschriften duidelijk op. Zo publiceerde hij een aantal opvallende verzen en boeiende litteraire studiën en kritieken. Ik noem nu alleen zijn prachtige boek over Louis Couperus. En — hoe is het mogelijk? — temidden van al die bedrijvigheid zag Popma óók nog kans drie unieke romans te componeren! „De zonde van Jan der Kindere”, „Drinzel zoekt verder” en het pas verschenen „Het Paradijs is dichtbij”. Door sommigen wordt dit laatste getypeerd als een essay van menselijk verlangen naar mens- en wereldvernieuwing. Anderen noemen het een sprookje der waarheid. Maar waarschijnlijk is het een getuigenis dáárvan dat de paradijs-periode nooit uit de geschiedenis der mensheid kan worden geëlimineerd.

Maar dit vele is op verre na niet alles. Als ik het goed zie, ook naar Popma's eigen schatting, nog niet het belangrijkste. Popma is namelijk, reeds vóór hij hoogleraar werd, begonnen met de publicatie van Schriftstudies. Een onafzienbare reeks daarvan kwam uit zijn hart en hoofd. Jarenlang plaatste hij die in allerlei bladen en tijdschriften. Hij peinsde en schreef voor Joden en Grieken in het Nieuwe Testament, over de vrijheid van de exegese, de boodschap van Job, het raadsel van de Prediker, over Evangelie en geschiedenis, en, om niet meer te noemen, over de „harde feiten” waaromtrent ons in de eerste hoofdstukken van Genesis goddelijke openbaring wordt geschonken.

Heel die reusachtige publicatie-hoeveelheid culmineerde ten slotte in Popma's „magnum opus”, de zeventenjarige kommentaar op de Heidelbergse Catechismus, die onder de trefzekere titel „Levensbeschouwing” het licht zag. Het schrijven daarvan is een bij uitstek wonderlijk gebeuren! Stel u voor: het is het werk van een beroepsfilosoof, die blijk geeft een fabelachtige Schriftkennis te bezitten, daarbij fel geëngageerd is in het geestelijke en culturele leven van zijn tijd en die nu nota bene een toelichting geeft op een belijdenisschrift van vier eeuwen oud, dat door de overgrote meerderheid van de theologen als verouderd en hoogstens als een eerbiedwaardige antiquiteit gewaardeerd wordt. Menigeen zal zich bij het verschijnen daarvan hebben afgevraagd: is dat nu een werk dat een modern filosoof in onze tijd moet ondernemen? Popma zou op die vraag antwoorden: „Inderdaad, dit is nu juist het werk van een christen-filosoof in onze tijd! Want wat ik in dit boek wil geven is de essentie van mijn levensopdracht. Namelijk het, in een nauw contact met het belijden van de kerk, mijn medegelovigen de hulpzame hand bieden bij de verdieping, de groei, de zuivering van een bijbelse, een evangelische levensvisie. Of, anders gezegd: het hen helpen bij het verwerven van een uit de Schrift gewonnen en aan de Schrift genormeerde kijk op plaats, de taak, de arbeid, het lijden, de vreugde, de toekomst van mens en mensheid.” Popma's grootse werk wil een gids zijn voor christenen in de jungle van de geestelijke verworping en chaos waarin wij in onze dagen leven.

☆☆☆

Het is zoals van zelf spreekt onmogelijk in een kwartier op een enigszins bevredigende wijze iets te zeggen over de inhoud van Popma's levenswerk. Hij heeft over zo velerlei zo veel gedacht! Popma filosofeerde, om maar iets te noemen, voortdurend over de typische aard en de grenzen van de wijsbegeerte. En over de geschiedenis, ten opzichte waarvan zijn denken evolueerde van de idee historie als „zijde”,

als „aspect” van de werkelijkheid, naar die van geschiedenis als ont-plooiing van de mens en de ontsluiting der wereld waarin de mens een dominerende rol vervult. Als een terriër vervolgde hij de theologen met de vraag: wat **doen** jullie nu **eigenlijk** als jullie theologie bedrijven? Vooral ook heeft Popma zich bezig gehouden met dat wonderlijke fenomeen van de tijd. En niet minder met het karakter van het geloof en het wonder van de kerk ten aanzien waarvan hij een eigen positie inneemt in de kring van de beoefenaars der calvinistische wijsbegeerte.

Al is het nu niet mogelijk op de vele facetten van Popma's denken in te gaan, men kan wel met volkomen zekerheid zeggen wat in zijn werk **fundamenteel** was en is. In een onlangs door hem toegestaan interview werd hij namelijk door zijn gesprekspartner geconfronteerd met deze slotvraag: „Wat is nu het meest eigene dat u bezielt en dat u wilt doorgeven? Wat zou u den volke verkondigen als u nog één week te leven had?” Op die vraag gaf Popma toen dit lapidaire antwoord: „Dat de bijbel het Woord van God is.”

Inderdaad, dit geloof, én het worstelen om in al zijn werk daarmee bloedige ernst te maken, is de grondtrek van Popma's leven en werken. Men kan het met onderscheiden resultaten van zijn studie niet eens zijn, maar dit verandert aan deze diep gewortelde intentie van Popma niets! Men kan beter te doen hebben met een denker die van een juist vertrekpunt uitgaat en dan ook wel eens fouten maakt, dan met één die goede dingen zegt maar wiens praeposities niet deugen.

Ik wil nu nog iets memoreren van wat Popma over het, door de dienst van de Schrift tot ons komende, Woord van God zegt. Het Woord van God, zo schrijft hij ergens, is een **bevel**. Maar dan een **liefdebevel**! Het is Gods liefdebevel waardoor Hij ons bevéelt alles te geloven wat Hij ons in Zijn Woord belooft. Het Woord van God is geen **verhaal**, al is het verhaal-element er in verwerkt (en dan ook als verhaal-omtrent-feiten); het is geen **mededeling** (al heeft het secundair-mededelende aard) die als zodanig ons zou vrij laten; het is een **bevel** — het is een bevel van liefde. Het bereikt allereerst de kerk van Christus, maar daardoor óók alle individuele leden van de kerk. Het Woord van God is ook niet een **argument** of een **document**, al argumenteert Paulus zeer veel en al zijn de Bijbelse geschiedenissen zonder enige twijfel documenten die geen historicus missen kan. Nee, het Woord Gods betekent dat God spreekt, **toe-spreekt**, van zeer nabij; **bevelend** toespreekt in liefde. Het woord „liefdebevel” wil aanduiden, dat Gods bevel uit zijn liefde **voortkomt** en zijn liefde **vertegenwoordigt**. Reeds dat het bevel is, is liefde; als Hij alleen maar **aanbode**, zou Hij ons in verlegenheid brengen; maar nu Hij **gebiedt**, maakt Hij het ons gemakkelijk, want onder zulk een gebod kunnen we niet uit komen, zulk een gebod **baant zelf al de weg die we te gaan hebben**, en dit gebod garandeert ook, dat onze zwakste poging wel zal gelukken.

Ik geloof dat in deze woorden Popma op voortreffelijke wijze omschrijft waarin het wonderlijke geheim van het Godswoord der Schrift is gelegen!

Omdat dit Woord van God nu zó is, aldus Popma, gebruiken we de Bijbel nooit te veel en nooit genoeg... Heel veel (soms zou men zeggen: alle) activiteit van Christenen op het gebied van staatkunde, en wetenschap, en kerk, en bedrijf, en kunst, en opvoeding wordt met onvruchtbaarheid geslagen, doordat de werkers te kort schieten in Bijbelgebruik. En in zoverre als er sprake is van tekort in Bijbelgebruik, is er sprake van Bijbelkritiek. Verwaanlozing en kritiek zijn hier innig verwant en vaak hetzelfde.

Deze overtuiging concretiserend op zijn speciale levensarbeid, de beoefening van de filosofie, zegt hij letterlijk: Wie b.v. „in zijn filosoferen zich buiten de wijsheid der Schrift wil houden door maar domweg te decreteren „o nee dat is theologie!”, staat al op de weg van speculatie, van willen weten wat geen mens weten kan. Wij kunnen in de verzorging van onze levensbeschouwing (en van onze filosofie) nooit genoeg Bijbelkennis gebruiken. Een filosofie die zo weinig mogelijk Bijbelkennis wil invoeren en daarbij toch Bijbelgetrouw wil heten, **verloochent haar taak en vernietigt zich zelf**.”

In deze woorden omschrijft Popma wat naar zijn geloof de alles-beheersende voorwaarde is voor een filosoferen dat, met gefundeerde hoop die te vinden, op zoek is naar waarheid. Maar tegelijk zegt hij daarmee ook wat hij steeds heeft willen zijn en, met alle menselijk gebrek ook geweest is, namelijk een filosoof-met-de-bijbel, een bijbels filosoof, en zo een „bizonder” bijzonder hoogleraar.

De Raad van de (vrijgemaakt) gereformeerde kerk te Enschede-Noord geeft hierbij kennis van het overlijden van broeder

GIJSBERT TER HORST

op de leeftijd van 75 jaar.

„Wij dan, gerechtvaardigd uit het geloof, hebben vrede met God door onze Here Jezus Christus, door Wie wij ook de toegang hebben verkregen (in het geloof) tot deze genade, waarin wij staan en roemen in de hoop op de heerlijkheid Gods.”

Romeinen 5:1 en 2

Kerkeraad en gemeente gedenken met dankbaarheid de vele arbeid, die br. ter Horst in de loop der jaren als diaken in de kerk te Enschede heeft verricht.

De HERE vertrooste zijn vrouw en kinderen en verdere familie met de rijkdom van Zijn beloften.

Namens de Raad voornoemd,

Ds O. Mooiweer, praeses / T. Hilverda, scriba

Enschede, 14 juni 1974

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

Van bekpaip tot joekeboks

Het oeroude Schotse muziekinstrument, dat weet u, is de doedelzak. In het Schots bagpipe genaamd; in het Keltisch piob mhòr, dat u als piepvóór uitspreekt. En als u mocht denken dat dit instrument zijn tijd gehad heeft, hebt u gelijk. Alleen moet u er dan bij weten, dat de bagpipe zijn nieuwe overwinningen is begonnen en zich opnieuw lange tijd staande zal gaan houden.

Tegelijk met het opleven van het Schotse nationalisme (weet u, dat Wilson aan Schotland eindelijk meer vrijheden beloofde in ruil voor een vermindering van de overvloedige zetels, die de Scotch National Party in het Brits parlement verwierf?) is de cultuur van het Keltisch, van de Schotse dansen, van de Schotse volksspelen en van de bagpipe weer sterk in opkomst. Sinds een tiental jaren kunt u tenminste drie Schotse leerboekjes kopen en wordt het Keltisch (geschreven Ghàdlig, uitgesproken Gaelic) facultatief op de scholen onderwezen. Sommige advertenties luiden in het Keltisch; doodsberichten eindigen in een gaelic peroratie. En geen bruiloft of partij, geen sportfeest of begrafenis is denkbaar — zonder de versiering van de bagpipe.

Het lijkt dus alleszins aannemelijk, dat van huis uit ook de kerkdiensten op de bagpipe zijn begeleid; al is hier niet zo veel bewijsmateriaal voorhanden als voor de jachthoorn in het voormiddeleeuwse Frankrijk. Maar 's lands wijs, 's lands eer; dat is door geen zendeling weg te redeneren. En zo zijn de Schotten vertrouwd met, getrouwd met hun bagpipe.

Om het duidelijk te stellen. De speelpijp (een schalmey, chanter genaamd) heeft twee rietjes en wordt gevoed uit een leren windmagazijn, dat onder de linkerarm onder druk wordt gebracht. Dat windmagazijn wordt met een simpele blaaspijp volgeblazen. Op dat magazijn staan ook nog drie pijpen, die grondtoon en octaaf tonen leveren; waardoor een orgelpunt wordt verkregen. Denk daar de Schotse rok, muts en kousen bij en noem de bagpiper dan in het Keltisch piobmorreach, uitgesproken als pieperik.

—o—

Vermoedelijk is de bagpipe ook het instrument voor bedelaars geweest in armer tijden. Zelfs nu nog staat aan het oorlogsmonument van Fort William een bagpiper te spelen, die star naar verre einders tuurt wanneer u een coin in zijn geldkistje stort. Zulk een Schot moogt u weliswaar geen bedelaar noemen (hij schijnt er geen erg in te hebben, wanneer u hem honoreert) maar je hebt alzo bagpipers in soorten. In vroeger eeuwen had ene Lemuel Cox Abrahamszoon ergens in Schotland een herberg. Bij de voordeur hing een perkament met strenge huisregels. Het hangt nu in onze keuken met het oog op lieden, die familiair achterom komen. Tussen die regels, dewelke gaan in de stijl van:

4 stuivers per nacht voor slapen alleen
6 stuivers met inbegrip van avondschotel
2 stuivers voor het stallen van een paard
niet meer dan 5 personen in één bed
geen laarzen aan in bed
geen honden in de keuken, enz. enz.,

komt ook de regel voor betreffende de vaders van hen, die de kerkorgelen bespelen:

organ grinders to sleep in the wash house!

Alstublieft. Orgeldraaiers moesten in het washok slapen. Kwamen het huis niet binnen. En dat werkwoord „grind”. Het heeft iets met uitmergelen te maken. Die lieden mergelden hun gehoor uit; of ze haalden alles uit hun instrument; ofwel ze mergelden zichzelf uit in een beroep, dat geen zoden aan de dijk zette, dat tot op de huidige dag door veel kerken als „liefdedienst” wordt aanvaard.

—o—

Maar van de bagpiper naar de kerkorganist is slechts een kleine pas. Ook in Schotland is het kerkorgel doorgedrongen. Zij het laat en lang niet op continentaal niveau. Als wij hier denken aan Silbermann, aan de Schnitgers, de Franse orgelbouwer Cavallé-Coll, de Skandinavische school en eindelijk ook aan de Nederlandse klasse van oude en nieuwe orgelbouwers — dan heeft Schotland de boot wél gemist.

Niet alleen hebben de meest orthodoxe kerken het orgel krachtadig uit de heilige hallen geweerd; maar bovendien trof ik orgels aan (van Oost tot Centrum tot West — van Edinburgh tot Inverness tot Tobermory) die onze Nederlandse organisten zeker niet in vervoering kunnen brengen. In de grote kerk van Edinburgh, waar de preekstoel van John Knox nog trouw wordt bezet, klinkt een machtig instrument, dat een bastaard van een bioscooporgel en een Amerikaans harmonium moet zijn. In Tobermory staat een positiefje, dat lijdt aan chronische depressies en dat elke zondag onstemd is over de weinige kerkgangers. In Inverness — wel dat moet ik u vertellen.

In Inverness wemelt het van kerken; men is daar alleszins als godsdienstig, om met Paulus te spreken. Op advies van een politieman liepen wij de menu's van de kerken langs en vonden iets van onze gading. Een presbyterian church, zonder al te veel reclame; kinderopas (dat zegt ook al wat), geschikte tijd en nog wat attracties, die ik vergeten wil zijn. Toen we de volgende morgen tijdig onze car hadden gestald en de straat overstaken, kwam een dame van onbestemde leeftijd met een wervende glimlach op ons toe. Maar toen ze ons een deur náást onze uitverkoren kerk trachtte binnen te loodsen, lieten we haar hand los en gingen onzes weegs. Want die naaste deur ging over christian science of zo — en daar kwamen we niet voor.

We werden rijk beloond voor onze standvastigheid. Want behalve een preek die er zijn mocht, een goed gevulde kerk en de voorstelling aan de gemeente van een aantal nieuw ingekomen leden (de hele kerkeraad kwam in de benen om handen te schudden!) vonden we ook... een heuselijk kerkorgel. Zelfs een met tongwerken. Het stond (we zaten bescheidenlijk achterin de kerk) op de galerij boven ons hoofd. In het liturgisch centrum zat de organist, in toga, aan een speeltafel. Electriche tractuur dus. Zijn contact met het koor was derhalve direct; zijn leiding van de gemeentezang perfect; maar het orgel was bij tijden defect.

Dat bleek tijdens de geloofsbelijdenis. Het orgel kon zich niet bedwin-

DR C. J. FIEREN (huisarts) — WAGENINGEN

EUTHANASIE

■ Euthanasie en de Heilige Schrift

Denken en spreken over euthanasie moeten geënt zijn op hetgeen de Heilige Schrift ons te zeggen heeft, zeker waar het gaat om handelen over en zelfs ingrijpen in een door God naar zijn beeld geschapen menselijk leven. Douma geeft een heldere exegese over deze materie onder verwijzing naar 'n groot aantal Schriftplaatsen. Ik laat gaarne Douma verder aan het woord, indien hij schrijft: „Niet alleen de ervaring keert zich tegen de regel: absolute eerbied voor het menselijk leven, maar ook — en dat is voor ons beslissend — de Heilige Schrift. Deze regel met de daaruit getrokken konsekwentie 'levensverlenging tot elke prijs' kan voor het forum van de Schrift niet gehandhaafd worden.

In de eerste plaats zijn wij niet aan het leven, maar aan de Heer van het leven, die vrij over dood en leven beschikt, eerbied verschuldigd.

Is Hij het niet die doodt en doet herleven, die verbrijzelt en geneest, Deut: 32, 39; 1 Sam. 2, 6? Hij geeft aan allen leven en adem en alles, Hand. 17, 25. Leven en dood zijn geen zelfstandige machten, waarvoor wij ons zouden

moeten buigen, maar zij buigen zich voor Hem aan wie alle machten onderworpen zijn, Rom. 8, 38 vv.; Ef. 1, 20 vv.; Col. 1, 16.

In de tweede plaats verleent God aan de mens het recht om leven in allerlei vorm aan te tasten. Het plantaardige leven staat aan de mens als voedsel ter beschikking, Gen. 1, 29; later ook het dierlijk leven, Gen. 9, 3. Maar niet minder duidelijk wordt aan de mens het recht gegeven in bepaalde gevallen aan zijn medemens het leven te ontnemen. Wie des mensen bloed vergiet, diens bloed zal door de mens vergoten worden, Gen. 9, 6. De overheid draagt tegenover de kwaden haar zwaard niet te vergeefs, Rom. 13, 4.

In de derde plaats blijkt uit verscheidene Schriftgegevens, dat de mens in zijn dienst jegens God en de naaste zijn eigen leven soms mag en moet opofferen.

Simson, een der geloofsgetuigen uit Hebreëen 11, heeft de pilaren van het gebouw waarop zich drieduizend Filistijnen bevonden doen wankelen, in de wetenschap dat hij met zijn vijanden zou sterven, Richt. 16, 28 vv.

Men kan in de dienst van Christus zijn leven moeten verliezen, ja zelfs haten, om het juist zo te vinden, Matth. 16, 25; Luc. 14, 26.

gen en een subbas-pijp begon aarzelend toon te geven. Het lukte: na enig spucken en zoemen kwam een diepe toon los. De organist merkte het later dan wij — duwde haastig een register dicht. Maar tijdens de collectezang, die in c grote terts stond, begon een es luidruchtig mee te zingen. Hoe de organist, die bedrijfszeker doorspeelde, ook met zijn registerknoppen manoeuvreerde — hij kreeg de hanger niet meer tot zwijgen. Zo hield het orgel tegen elk c-dur accoord een c-mol accoord vast. Een forse kerkruimte verdraagt dat wel: enig overspel tussen majeur en mineur.

Later maakte de predikant een vriendelijke opmerking over de moeilijkheid, die we vandaag moesten overwinnen; welke moeilijkheid niet door onze broeder-organist werd opgeworpen (een dankbare glimlach van onze broeder-organist) maar door het orgel. Ik dacht aan de grote Marcel Dupré, die in Haarlem zijn concert afbrak met een hanger en riep: ces bêtes orgues! (Een Fransman noemt zijn orgel niet mannelijk of vrouwelijk, maar meervoudig.) Ik dacht ook aan een hanger, die ik zelf eens in een kerkdienst kreeg en die niet weg te werken was. Naar ik meen heb ik de rest van de zang zodanig gespeeld, dat de hanger zo veel mogelijk als orgelpunt een positieve bijdrage tot de harmonisatie leverde; naar de wijze der bagpipes.

—o—

Maar pijporgels komen daar niet zo veel voor naar ik meen. Meer is het harmonium aan bod; bij voorkeur een Amerikaans instrument van ruim een eeuw oud, compleet met levende inventaris. Altijd windarm, altijd klagend en zuchtend — en in een royale kerkruimte toch altijd liefelijk om aan te horen. Er is altijd een organistenvacature; in elke kerk nodigt men u uit als organist mee te werken.

Maar er is erger kwaad onder de schaarse Schotse zon dan harmoniums. De jukebox heeft officieel zijn intrede in de kerken gedaan! In verschillende kerken maakte ik deze uitvinding van Beëlzubub mee: een soort speeltafel achter een opgesmukt orgelfront, een nep-

front wel te verstaan, een discotheek, een stoel en wat luidsprekers. Op zondag zit daar een discjockey in toga of zwart pak. Voor de dienst draait hij wat godvruchtige schlagers: plaatjes of bandjes met redelijke of onredelijke orgelreproducties. Komt er een Trümpet Tune van Purcell tussen door, dan kijken kerkgangers elkaar vertederd aan. De collectegeluiden worden eveneens overstemd door gewijde muziek uit blik. Is de collectant klaar, dan gaat de orgelklank fading away... en het aangekondigde koraal gaat klinken.

Jawel, ook koraalmuziek is geconserveerd verkrijgbaar. Men zingt gewoonlijk drie tot zes coupletten van een hymn. Het orgelbeest achter het nepfront zingt één couplet vooraf. Dan speelt het vlot drie coupletten met toenemende kracht; het laatste zelfs met tongwerk. Zijn de coupletten nog niet op, dan blijft het even stil. Tot de plaatwerker het begin van zijn plaat hervonden heeft en hem weer op volle toeren draait.

Jaja, daar gebeurt wat achter de schermen. Achter dat nepfront. Dat doet me denken aan een lelijk Maleis woord uit vroeger jaren. Toen werd dikwijls een nepfrontje gedragen door lieden, die zonder overhemd wilden doorgaan voor lieden mét overhemd. De Maleier noemde zo'n nepfrontje een prontje blazer. Prontje omdat hij niet frontje kon zeggen; en b'lazer omdat hij het juiste Nederlandse werkwoord niet herkende.

Toch — zo'n jukebox is misschien ook wel een geschikt toekomstbeeld voor ons. Wanneer de Nederlandse kerken meer prijs stellen op haar-kloverijen dan op wat lieflijk is en welluidt; wanneer onder ons eenmaal het elektronisch bedrog voor orgelklank wordt geslikt; wanneer ons kerkvolk volhardt in zijn acultureel „calvinisme”; wanneer straks al onze goede organisten zijn overgestapt naar functies of instrumentalistische loopbanen, waarin ze gewaardeerd en betaald worden... dan zou ook hier een markt open komen voor broeders electrotechnici, die als discjockeys hun nachtmerries de sporen kunnen geven.

Paulus acht het mogelijk, dat iemand de moed heeft voor een goede te sterven, Rom. 5, 7, en hij prijst zijn medearbeiders die voor zijn leven hun hals gewaagd hebben, Rom. 16, 3 v.; Philipp. 2, 30. Van velen zal straks openbaar worden, dat zij hun leven niet hebben liefgehad, tot in de dood, Openb. 12, 11.

In de vierde plaats kan het leven van de mens op aarde na zijn hier vervulde dienst, een verzadigingspunt kennen, Abraham, Izak, Job en Jodada stierven, oud en van het leven verzadigd, Gen. 25, 8; 35, 29; Job 42, 17; 2 Kron. 24, 15. David maakte, van het leven verzadigd, zijn zoon Salomo koning, 1 Kron. 23, 1, en stierf verzadigd van leven, rijkdom en eer, 1 Kron. 29, 28. Jakob sloot zijn arbeid af met de zegenspreuken over zijn kinderen, regelde zijn begrafenis, trok vervolgens zijn voeten terug op het bed en gaf de geest. Zij hoefden ook niet krampachtig aan het aardse leven vast te houden, omdat zij verwachtten een stad met fundamenten en wisten van een beter, dat is een hemels vaderland, Hebr. 11, 10 en 16. Daarom kan ook Paulus verlangen heen te gaan en met Christus te zijn, want dit is verreweg het beste, zegt hij.

Maar hij wordt van twee zijden gedrongen: Er is ook nog de ambtsdienst jegens de Philippenzen — nog in het vlees te blijven is nodiger om uwentwil, schrijft hij, Philipp. 1, 23. De maat van zijn arbeid hier beneden is nog niet vol.

Met het voorafgaande is in het geheel niet geponeerd, dat wij niet voorzichtig met het leven moeten omgaan, doch alleen dat het leven niet de laatste waarde, de hoogste norm, ja de maat van alle ethiek kan zijn. En daarom

heeft niet het leven, maar het gebod Gods dat aan alle leven z'n taak, z'n grenzen en z'n relaties geeft het laatste woord. Geen eerbied voor het leven dus, maar voor de God van het leven en voor zijn gebod over het leven." Nog meer behartenswaardige dingen schrijft Douma over datgene wat de Heilige Schrift zegt over leven en dood. Hij vervolgt:

„De Heilige Schrift eist van ons geen absolute eerbied voor het menselijk leven, maar zij vraagt wel dat wij in grote voorzichtigheid met ons eigen leven en dat van anderen omgaan. Bovendien wordt de dood in de Schrift niet van zijn verschrikking ontdaan om als inherent aan het leven een positieve zin te ontvangen.

Daarom stellen wij tegenover de geseculariseerde gedachtengang die uitkomt bij de actieve euthanasie het volgende:

Het leven van de mens wordt in de Schrift als een schepping en gave van God getekend, waarbij de hoge positie van de mens blijkt uit de openbaring, dat de mens naar Gods beeld geschapen is, Gen. 1, 26 v. Wie des mensen bloed vergiet, diens bloed zal door de mens vergoten worden, want — zo wordt daaraan toegevoegd — naar het beeld Gods heeft Hij de mens gemaakt, Gen. 9, 6. De mens en zijn lichaam worden een tempel Gods of een tempel van de Heilige Geest genoemd, 1 Cor. 3, 16 vv.; 6, 19.

Hoe zal een arts of wie dan ook zich kunnen ontdoen van menselijk leven dat hij niet menswaardig of zinvol acht, terwijl Christus het geknakte riet niet verbreekt en de kwijnende vlaspit niet uitdooft, Jes. 42, 3; Matth. 12, 20?

De dood wordt nimmer tot een zoete dood, maar is de laatste vij-

and die te niet gedaan wordt, 1 Cor. 15, 26; een vijand die we onszelf door de zondeval op de hals gehaald hebben, Rom. 5, 12 v.; 6, 23; 1 Cor. 15, 56. Slechts het geloóf in Christus' overwinning en niet de natuurlijke inpassing van de dood in een biologisch proces doet ons triomfantelijk belijden: Dood, waar is uw overwinning? Dood, waar is uw prikkel?, 1 Cor. 15, 55. Terecht mag men met de Heid. Catechismus zeggen, dat de dood een doorgang is tot het eeuwig leven, Zondag 16, maar het blijft de donkere tunnel van de dood die ons naar het licht voert.

De verschrikking van de dood zal ons met ontzag en ootmoed blijven vervullen, als het goed is. Men kan allerlei taboes rond de dood opruimen, en voorzover dit betekent, dat wij de dood echt onder ogen moeten willen zien, is dat een goed streven. Maar de dood onder ogen zien, is de harde **waarheid daaromtrent horen**.

De verschillende visie op de dood zal van invloed zijn op onze houding aan sterfbedden en inrichtingen. Een volledig geseculariseerde visie vraagt om zakelijkheid; de christelijke visie vervult met grote schroom."

■ Actieve euthanasie

Teneinde een juiste begripsbepaling mogelijk te maken wordt in dit hoofdstuk allereerst een overzicht gegeven van enige definities zoals deze zijn geformuleerd in het rapport van de Gezondheidsraad.

Onder **euthanasie** wordt verstaan: Een opzettelijk levensverkortend handelen of een opzettelijk nalaten van levensverlengend handelen, bij een ongeneeslijke patiënt in diens belang.

Onder **actieve euthanasie** wordt verstaan: Euthanasie door het toepassen van levensverkortende middelen of handelingen.

Onder **passieve euthanasie** wordt verstaan: Euthanasie door het niet of niet meer toepassen van levensverlengende middelen of handelingen.

Onder **vrijwillige euthanasie** wordt verstaan: Het toepassen van euthanasie met uitdrukkelijk en geldige instemming van de betrokkene.

Onder **onvrijwillige euthanasie** wordt verstaan: Het toepassen van euthanasie zonder uitdrukkelijk en geldige instemming van de betrokkene.

In het licht van dit begrippenstelsel van het rapport gezien stelt het hoofdbestuur van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst zich op de volgende standpunten:

1e „Actieve onvrijwillige euthanasie is de arts niet toegestaan en dient onverkort een strafbaar feit te zijn.

2e Actieve vrijwillige euthanasie is de arts eveneens niet toegestaan en dient een strafbaar feit te blijven, met dien verstande dat het hoofdbestuur de volgende zinsnede uit het rapport onderschrijft: „Mocht een arts, na alle facetten van een bepaald geval te hebben bestudeerd, zich toch naar eer en geweten gehouden achten bij een ongeneeslijke patiënt in de sterfensfase, die hierom uitdrukkelijk verzoekt, middelen aan te wenden tot beëindiging van dit leven, dan zal hij zich moeten verantwoorden.

3e Passieve euthanasie tegen de uitdrukkelijke wil van de pa-

tiënt is de arts niet toegestaan.

- 4e Het geven van medicamenten in adequate dosering tijdens het stervensproces, die bedoeld en geïndiceerd zijn ter verlichting van het lijden van de patiënt, met als mogelijke bijwerking een verkorting van het leven, is toegestaan. Een zodanig handelen valt niet onder het hoofd euthanasie.

Het hoofdbestuur is van oordeel dat in de, onder ten tweede genoemde situatie, de arts de beslissing zoveel mogelijk dient te nemen na terzake overleg te hebben gepleegd met collegae of andere personen, die bij de behandeling van de patiënt betrokken zijn of zijn geweest. Uiteraard behoudt de arts zijn eindverantwoordelijkheid. In hoeverre de arts verantwoord handelt door ook familieleden van de patiënt in de besluitvorming te betrekken, wordt eveneens in belangrijke mate bepaald door de normen van de samenleving. Soms zal overleg met de familie vanzelfsprekend zijn, soms daarentegen duidelijk ongewenst. In elk geval moet het voor de arts een punt van overweging zijn.

Teneinde in de praktijk op dit punt moeilijkheden, twijfels en spanningen zoveel mogelijk te voorkómen, kan het in een aantal gevallen aanbeveling verdienen dat de arts, die op uitdrukkelijk en ernstig verlangen van zijn patiënt actieve euthanasie wil toepassen, in het overleg ook de Officier van Justitie betreft, die daartoe in het algemeen wel bereid zal zijn. Temeer waar het hoofdbestuur het niet juist acht dat in geval van actieve euthanasie een verklaring van natuurlijke overlijden wordt afgegeven, kan voorafgaand informeel overleg met de Officier van Justitie zinvol zijn.

Uiteraard zal de Officier van Justitie niet met zoveel woorden zijn fiat kunnen geven, maar hij kan in overleg wijzen op alle relevante factoren en op deze wijze de arts helpen tot een beslissing te komen welke — aldus het rapport van de Gezondheidsraad — „altijd primair in het belang van zijn patiënt” moet zijn.

Overigens is het hoofdbestuur van mening dat bij een juiste opvatting omtrent de rechten van de patiënt en bij een juist inzicht in de mogelijkheden van passieve vrijwillige euthanasie, slechts zelden actieve euthanasie zal behoeven te worden overwogen.

Het hoofdbestuur is zich ervan bewust dat bovenstaande opvattingen niet door allen in en buiten de medische kring als de enig denkbare en aanvaardbare opvattingen zullen worden beschouwd.

Toch meent het hoofdbestuur vanuit zijn visie op de problematiek zich op dit moment op deze wijze te moeten opstellen. Het heeft het vertrouwen dat vele artsen hierin steun kunnen vinden bij de moeilijkste beslissingen, waarvoor zij als arts komen te staan.”

Uit de visie van het hoofdbestuur op het rapport van de Gezondheidsraad blijkt grote eerbied voor het leven te bestaan. Met het door het hoofdbestuur ingenomen standpunt zal ook de christen-arts zich mijns inziens in grote lijnen kunnen verenigen.

Ik wil thans uw aandacht vestigen op een zeer recent (januari 1973) in ons land opgerichte instelling, die propaganda maakt voor het wettelijk geoorloofd maken van de vrijwillige euthanasie.

Deze instelling draagt de naam: Stichting Vrijwillige Euthanasie en noemt zich ook wel: de Nederlandse Vereniging voor Vrijwillige Euthanasie.

Doelstelling en middelen van deze stichting worden in art. 2 van de statuten aldus geformuleerd.

De stichting stelt zich ten doel:

- 1 a. de bewuste meningsvorming betreffend de problematiek van de stervensbegeleiding te bevorderen;
- b. voor de volwassen mens, die bij volle bewustzijn en in vrijheid voor zichzelf heeft beslist dat voor hem het sterven de voorkeur verdient boven een voortgezet geestelijk en/of lichamelijk lijden, de verwerkelijking van deze beslissing mogelijk te maken onder nauwgezet omschreven en ethisch verantwoorde omstandigheden en voorwaarden.
- c. verdere mogelijkheden te scheppen en maatregelen voor te stellen waaraan behoefte blijkt te bestaan en die ethisch verantwoord zijn en nauwkeurig omschreven kunnen worden.
- 2 De stichting tracht dit doel te bereiken met alle wettige middelen, bij voorkeur in overleg met hierbij betrokken organisaties en instanties.

Men kan, indien men van deze vereniging lid geworden is, een zgn. „levenstestament” aanvragen met vier fotokopieën.

Aangeraden wordt om het originele exemplaar steeds bij zich te dragen, ook tijdens vakanties of in geval van opnemings in een ziekenhuis, en het nimmer uit handen te geven.

Eén van de kopieën wordt geacht bestemd te zijn voor de patiëntenkartotheek van de huisarts.

De overige toegezonden kopieën zijn bestemd voor familieleden en ook andere vertrouwden.

Een vijfde kopie wordt door de vereniging geregistreerd en bewaard zodat, mocht dit nodig blijken, de wens van de betrokkene in alle omstandigheden verifieerbaar is.

In het begeleidende schrijven wordt vermeld dat het „levenstestament” te allen tijde herroepbaar is.

In dit begeleidende schrijven wordt tenslotte herinnerd aan één van de doelstellingen van de vereniging:

Het wettelijk geoorloofd maken van de vrijwillige euthanasie. Tevens wordt aangedrongen op een

wetswijziging in het Wetboek voor strafrecht.

In het „levenstestament”, ook wel „de euthanasie verklaring” geheten, verklaart de betrokkene het volgende:

I Wanneer ik te eniger tijd door ziekte, ongeval, verzwakking, of welke oorzaak ook in een lichamelijke en/of geestelijke toestand kom te verkeren waaruit voor mij geen herstel tot een redelijke en waardige levensstaat te verwachten is, verzoek ik

- a. dat op mij geen middelen of technieken zullen worden toegepast die bedoelen de fysieke levensprocessen in mij te onderhouden of te verlengen;
- b. dat op mij geen middelen of technieken zullen worden toegepast die bedoelen mijn bewustzijn te onderhouden of op te wekken.
- c. dat op mij euthanasie toegepast worde.

II Indien ik in een toestand als bedoeld onder I bij voldoende bewustzijn ben, gelieve de behandelend arts van mij een bevestiging van deze verklaring te verlangen; in geval ik geestelijk niet in staat ben aan zodanig overleg deel te nemen verzoek ik dat deze verklaring als mijn uitdrukkelijke wens opgevat worde.

Het moet voor ieder christen en christen-arts duidelijk zijn dat het lidmaatschap van een vereniging die een dergelijke grondslag en doelstellingen heeft, absoluut onaanvaardbaar is; hier wordt op een roekeloze en onverantwoorde wijze met het door God naar Zijn beeld geschapen menselijk leven omgesprongen, waarin de mens zichzelf centraal stelt en uit louter egoïstische motieven handelt, indien hij meent dat voor hem „het sterven de voorkeur verdient boven een voortgezet geestelijk en/of lichamelijk lijden”. Immers wie bepaalt de grens van wat „levenswaard”, „zinvol” of „zinloos” mag heten? Waar komt men terecht als reeds hier een eerste stap wordt gezet? Ook in onze tijd is toch nog steeds geldig, dat het leven niet eigenmachtig door de mens mag worden afgesneden. „Mijn tijden zijn in uw hand”, belijdt de Psalm-dichter tegenover God in Psalm 31, 6.

In zijn belangwekkende brochure schrijft Douma: „In een gesecculariseerde samenleving valt het bijzonder zwaar aan het lijden nog enige zin toe te kennen. Wij willen ons daarvan zo veel mogelijk ontdoen. Lukt dat niet of niet voldoende met pijnstillende middelen, of is de weg van het ene pijnstillende middel naar het andere geestelijk een grote kwelling — waarom er dan geen zacht einde aan gemaakt?

Tegenover deze opvatting staat echter het getuigenis van de Schrift, dat wij niet alleen het goede maar ook het kwade uit Gods hand moeten willen ontvangen.

Het voorbeeld van de lichamelijk en geestelijk zwaar gehavende Job trekt hier een lichtend spoor.

Zijn vrouw kan hem oproepen God te 'zegenen' (eufemisme voor: vloeken) en zo te sterven, maar hij verklaart haar taal als van een zottin afkomstig, Job 2, 9 v. Eerlijk bekent hij: Wat is mijn kracht, dat ik zou kunnen wachten, en wat is vooruitzicht, dat ik nog langer zou willen leven?, Job 6, 11. Maar hij belijdt ook voor het forum van de kwellende vrienden: Wie weet niet, dat de hand des Heren dit doet, in wiens hand de ziel is van al wat leeft en de geest van ieder sterveling?, Job 12, 9, 10.

Wij kunnen met onze kortzichtigheid binnen de beperkte horizon van wat wij zinvol en zinloos plegen te noemen, het lijden gemakkelijk elimineren. Maar wie met Job belijdt, dat de geest van ieder sterveling in Gods hand is, zal zich van het door Hem gezonden lijden niet lichtvaardig ontdoen. En dat gebeurt waar wij — al is het met de beste bedoelingen — opzettelijk en acuut aan het leven van een ongeneeslijk zieke vanwege diens lijden een eind maken.

Wij moeten het lijden niet uit ons leven wegdringen.

Wie dat gestroomlijnd en effectief voor zichzelf en zijn medemens tot en met het dodende spuitje wenst te doen keert zich in feite toch tegen de Christus, die in Jesaja 53 getekend wordt als de lijdende knecht des HEREN, een man van smarten en vertrouwd met ziekte, ja als iemand voor wien men het gelaat verbergt, vs. 3.

Wij kunnen wel proberen de stem van de zuchtende creatuur te smoren, Rom. 8, 18 vv., maar daarmee staan wij niet meer in het spoor van Hem die onze smarten gedragen heeft, Jes. 53, 4. Paulus elimineert het lijden van deze tegenwoordige wereld niet, maar relativeert het wanneer hij zegt dat het lijden niet opweegt tegen de heerlijkheid die over ons geopenbaard zal worden, Rom. 8, 18 vv.; 2 Cor. 4, 17; Philipp. 3, 10.

In de kontekst van de hier geciteerde gedeelten wordt inzonderheid op het lijden gewezen, dat de christen overkomt wanneer hij tegenstand in deze wereld ontmoet omdat hij achter Christus aan wil. Voor dat lijden kunnen de konsekventies in de scherpste bewoordingen gesteld worden: het is beter verminkt of kreupel ten leven te gaan dan met twee tanden of voeten in het eeuwige vuur geworpen te worden, Matth. 18, 8. Maar waarom zou ook van het lijden dat met de afbraak van ons leven meekomt en de laatste fase in ons leven zo kan drukken, niet gelden wat in die scherpe woorden van 'verminkt en kreupel' de evangelische achtergrond is, nl. dat wij onze tanden op elkaar moeten zetten, omdat na een korte beproeving eeuwige vreugde ons deel zal zijn?”

Ik kan de woorden van Douma: „Wij menen, dat het standpunt om elke opzettelijke en acute beëindiging van een mensenleven af te wijzen — zoals het tot voor kort door de christelijke ethici werd ingenomen — gehandhaafd dient te blijven”, geheel onderschrijven.

Register „Opbouw”

11e en 12e jaargang 1967-1968 en 1968-1969

Opmerking

In de 11e jaargang, no. 40 (19 jan. 1968) is het fout gegaan met het nummeren van de bladzijden. Na bladzijde 331 is opnieuw begonnen met bladzijde 322. In het register zijn deze bladzijden, dus tot 331, gemerkt met a.

UIT DE SCHRIFT

(auteurs alfabetisch, vervolgens chronologisch gerangschikt)

jrg.	blz.	
		Algra, A. H.
12	73	Een sluipmoordenaar in het ambt (Richteren 3)
12	81	Een onfrisse geschiedenis (Richteren 19, 20, 21)
12	89	Als het aan je zelf toekomt (1 Sam. 2 en 3)
12	97	Er was toen geen Koning (Richteren 17:6; 18:1 e.a.)
		Amelink, H.
11	57	Het eerste leergeschied in de kerk van Pinksteren (Handelingen 15:1, 23)
11	201	Trouweloze verlating (Hand. 15:35-41)
12	105	Nieuwe en oude dingen (Matth. 13:52)
12	113	Al de dagen (Matth. 28:20)
12	293	Ik ben uw schild (Gen. 15:1-6)
12	301	Orthodox zijn (Matth. 2:1-12)
12	333	Vergeving (Luk. 23:34)
12	341	De wereldpolitiek Gods (Gen. 12:17)
		Bakker, C.
11	1	God in de historie (1 Kon. 19:9-18)
11	9	idem (Ez. 1:28b)
11	17	idem (Openb. 6)
11	25	idem (Openb. 7)
11	152	„Jezus... het Rustpunt” (Matth. 11:28-30)
		Blokhuis, L. W. G.
11	363	Jizreëls gebed verhoord (Hos. 2:20, 21)
11	371	Wederkeer (Hos. 6:1, 2)
11	379	De eis van het Verbond (Hos. 6:6)
11	387	395 De thuiskomst van Gods volk (Hos 11:11)
		Borgdorff, W.
11	65	Ik ben... het licht der wereld (Joh. 8:12)
11	73	Ik ben... de ware wijnstok (Joh. 15:1)
11	81	Het mooiste verhaal (Matth. 9)
11	89	idem (Matth. 15:22-28)
11	97	Hij komt (Openb. 22:20)
		Bremmer, R. H.
12	169	Hebt U een plaatsbekleder nodig? (Joh. 5:1-9)
		Holwerda, K. B.
12	121	Naäman, een uitgezocht gereedschap van de HERE (2 Kon. 5:1)
12	129	idem, het kind van de koning (2 Kon. 5:2-8)
12	137	idem, het getuigenis van Naämans reiniging: uit geloof voor allen die geloven (2 Kon. 5:8-15)
12	145	idem, in de preek van de Here Jezus Christus (Luk. 4:27 tegen de achtergrond van 2 Kon. 5)
12	153	idem, Gehazi en de „onbetaalbaarheid” van God (2 Kon. 5:15-27)
		Keizer, J.
11	331	„Hij geloofde „onbeschaamd” in de vriendschap van zijn vriend” (Luk. 11:8)
11	339	De onrechtvaardige rechter! (Luk. 18:1-8)
11	347	Sela! De muziek des heils speelt door
11	355	Het beloofde stevig vasthouden (2 Tim. 4:6-8)
		Keuning, J.
11	289	Neem mijn leven (1 Cor. 10:10)
11	297	Kerstfeest in een onherbergzame wereld (Luk. 2:7)
11	309	Levende hoop (Luk. 23:46)
11	317	Voorganger of wegwijzer (1 Tim. 4:16b)

jrg.	blz.	
11	325	Ware Profetie — of valse (Jer. 23:29)
11	327a	Horen en horen is twee (Jer. 7:26a)
12	225	Bezitsvermeerdering (2 Cor. 9:10)
12	233	Het Woord Gods is levend (Marc. 4:26-29)
12	241	Jezus Christus, heil der aarde (Matth. 28:19, 20)
12	249	Gods engelenwacht (Gen. 28:12)
12	257	Zijn dat uw kinderen? (Luk. 24:50b, 51)
		Kranenburg, J.
12	193	Eerherstel voor de Eli-figuur (1 Sam. 3:9)
12	201	Een Messias die „het doet” (1 Sam. 24:17, 18)
12	209	Een Messias die „het niet redden” mag (1 Sam. 25:32, 33)
12	217	Dankuur en stilte (Psalm 65:3 en 4)
		Kwast, H. J. v. d.
11	161	Rust een weinig... (Mark. 6:13a)
11	169	Wat hebt gij... (Mark. 6:38)
11	177	Slotwoord (Prediker 12:13)
		Leeuwen, C. v.
12	373	Welk verhaal gaat over ons rond? (1 Thess. 1:9)
12	381	Ten laatste... (Matth. 21:37)
12	389	Jezus verlost van de komende toorn (1 Thess. 1:10)
		Plooy, C. P.
11	185	De ontbrekende el (Matth. 6:27)
11	193	Zelfbegravenis (Matth. 25:18)
12	309	Dank U, Vader (Matth. 11:25, 26)
12	317	Geslaagd... voor het praktisch gedeelte (Luk. 10:25-37)
12	325	Bent U van Jezus gediend? (Luk. 10:38-42)
		Postma, E. R.
11	41	56 Zuil en sokkel der waarheid (1 Tim 3:15, 16)
11	105	113 Heel Israël zal behouden worden (Rom. 11:25-27)
11	129	Een avondlied — Psalm 4
11	137	145 Ook een psalm van Mozes? — Psalm 91
11	248	257 Een gebed van Mozes — Ps. 90
11	264	273, 281 De 144000 verzegelden (Openbaringen 7:1-8)
12	177	Indien iemand dorst heeft... (Joh. 7:37-39)
12	185	Nooit meer dorst! (Openb. 7:9-17)
		Raven, W. G.
11	49	Een „konsekwentie” die naar de duivel voert (1 Cor. 15:12-19)
12	161	Een goede dosering met het oog op het figuur (1 Cor. 7:29-32)
		Stuy, J.
12	265	De HERE is barmhartig (Ps. 103:8)
12	273	Leven in het verbond (Ps. 78:3, 4)
12	282	Blijdschap om vernedering (Luk. 2:7b)
		Veefkind, J. H.
12	1	Zo werd Jezus een grote jongen (Luk. 2:40)
12	10	DAT is mannenmaat (Luk. 2:52)
12	17	Een dubbelkje! (Matth. 19:33)
12	25	De omgekeerde toren van Babel (Gen. 12:1)
		Waagmeester, J.
11	209	Er is maar één evangelie (Gal. 1:6, 7)
11	221	Geen kanon naast de kanon (Gal. 1:13, 14)
11	229	Alléén het juk van Christus (Gal. 2:5)
11	237	De rechterhand der gemeenschap (Gal. 2:6-10)
		Zwarteveen, E.
12	33	Altijd bidden en niet verslappen (Luk. 18:18b)
12	41	De wijde blik: De juiste kijk (Hand. 1:8)
12	49	Aan die belijdenis vasthouden (Hebr. 4:14)
12	57	De trooster overtuigt van zonde (Joh. 16:8, 9)

KERKELIJK LEVEN

(auteurs alfabetisch, vervolgens chronologisch gerangschikt)

jrg.	blz.	
		Amelink, H.
11	131	Ingezonden stukken over Open Brief
12	11	Hoop en moed
12	29	Bijbels voor broeder Van der Berg
12	236	Synode Dordrecht — Steketee
		Bosch J. en A. P. F. v. d. Werff
12	285	„...tenzij God ons anders aanwijst”
		Bremmer, R. H.
11	26	Gebeden bij promotie
11	114	Geraffineerd?
11	211	Kiezen?
11	283	Ontspanning?
11	326	Dr Trimp en het nieuwe beding
11	332	Simplificatie en zelfmisleiding
12	51	Antwoord aan ds N. Bruin
		Doornbos, K.
11	131	De brochure van prof. J. Kamphuis
		Jager, H. J.
11	195	Curatoren
11	238	De toestand en haar oorzaak
11	251	Korban
		Janssen, G.
11	282	289 300 315 Een weerwoord van dr Douma (zie art. G.J. 11—205, 211)
12	3	Dat komt er van (verweer van prof. Begemann) met reactie van G. J.
12	382	Dat ook al?
		Jongeling, B.
11	239	Contact met de Chr. Geref. Kerken
11	250	Pressiegroepen?
		Kwast, H. J. v. d.
11	326	De Synode van Zwolle 1854 en de instemming met de belijdenis
12	82	„Een verheugend bericht over het „donkere Noord-Holland”? — Overwinning? Een wonder? — Furie?
12	146	Zifting of zuivering?
12	202	Ds Vreugdenhil en dr Trimp over de Open Brief
12	252	De zoveelste — Artikel 40 van de Herziene Kerkorde — Waarheid en Eenheid
		Meester, J.
11	291	302 309 Het zogenaamde attestenbesluit oorzaak en schorsing van twee lectoren aan de Theologische Hogeschool
11	347	355, 364 Het beroep op de Schrift (generale synode van Amersfoort-West)
		Meulink, J.
11	195	De Open Brief en de kerk
11	204	Een hopeloze discussie? (Open Brief)
11	388	Terugname van de „Open Brief”?
		Mulder, H. M.
11	283	292 310 318 Geschorst wegens staking en woordbreuk
		Ommen, H. van
11	13	Verklaring (het wegzenden van ds Schoep)
		Oord, J. G. van
12	154	Zogenaamde „vrije” kerk — Historisch — Bijbelse gegevens — Ontwikkeling — Conclusie
		Pel, P.
12	58	Kerkelijke storm
		Redactie
11	13	Verklaring naar aanleiding van het heenzenden van één der Noordhollandse afgevaardigden van de genedale synode
11	171	Open Brief geen sjibboleth — „Geen aardse macht...” — Geen Belijdenis boven of naast de Schrift — Zijn we het licht der wereld? — Rustig ’t eigenlijke werk doen
12	212	Bezwaren van de kerkeraad te Maassluis en Amsterdam-Zuid tegen een vervroegde generale synode
		Schoep, B. J. F.
11	356	Vrijmaking naar art. 31 K.O. en Afscheiding naar art. 28 N.B.G.
		Smouter, K. C.
12	125	Scheuringen om 'Open Brief' — „De wereldkerk” — De belijdenisgeschriften — De waardering van de vrijmaking — „Vrijmakingsgeloof”
		Stolk, H.
12	211	Zwolle februari/september 1968
		Veenhof, C.
11	131	Onze grootste nood — dat men de geesten niet meer goed beproeven kan, dat het Geestelijk oordeel niet meer over heel de linie juist functioneert
12	374	Om kerkelijke waarachtigheid
12	391	De Katholiciteit van Christendom en Kerk

jrg.	blz.	
		Visee, G.
11	12	Synodalisme
11	2	Dr J. Bosch
11	12	Zich een oordeel aanmatigen over de knecht van een ander — Nog vreemder — Het ondertekeningsformulier
11	19	Synodocratie
11	26	President-curator II — Wat is vrijmaking volgens ds D. van Dijk
11	50	Dreiging — Verborgen manna — Verbastering van de tucht — „Huis”-godsdienst — Taalbederf — De eigenlijke vijand — Delfshaven en de Open Brief
11	57	66 Een schrijven van br. Van Rongen n.a.v. Appèl (10e jrg. pag. 339)
11	77	De handtekening terugnemen? (Open Brief)
11	79	Voor wat de schorsingsgronden betreft wordt verwezen naar de landelijke pers
11	82	Wolwega: De feitelijke toedracht — De nasleep — Ook ds Van Dijk beantwoord — En nú: de zaak
11	90	De kerkelijke actie is in volle gang (rondom de Open Brief)
11	98	Scheurmakelijk in Kampen — Geen crisis om de leer der Kerk — Ook prof. Kamphuis zweeg — De Open Brief — De ernst van de toestand
11	107	Kampen II — De classis Schiedam — Brochure Kamphuis („Verantwoording van een keus. Anno Domini 1967) — Kampen III
11	115	Nadere precisering (cl. Schiedam) — Geen particuliere berichtgeving — Geweigerde berichtgeving? — Redactie-Uitgever — Verzoening
11	138	Voortgaande scheuringen — Niet onder één noemer brengen — Scheuring en kerkverband — Amstelveen
11	139	Een belangrijk boek over de Synode van Dordrecht — Geschied vervalsing Boek van ds K. Doornbos — Eerzuil — Op kerkelijke wijze? — De synode als rechtbank — De man met de gouden ring — De gevolgen van de synode — Een kerkdienst in 1619 — Handelende Dordt dordts? — Kon het toen anders? — Slot
11	189	Synodale schuldbelijdenis — Positieve waardering — De plaatselijke kerken en kerkleden — Uit de Heilige Geest — Prof. Kamphuis in een afgenomen interview
11	204	De Here roept! (toespraak op de vergadering v. d. kerkeraad van de Gereformeerde Kerk te Kampen van 6 sept. 1967)
11	221	Om de vrede van Jeruzalem — Lichtvaardig oordeel van ds D. v. Dijk (over de kerk van Kampen) — Geroepen? — Broeder A. Zijlstra (de droeve val van Kampens kerk) — De tien — Slip of the pen — De vrijmaking verloren — De feitelijke toedracht
11	232	Wie stichtten de brand? — Onze strijd — Onbegrijpelijk — Begrijpelijk — De situatie van onze Theologische Hogeschool
11	239	De synode van Dordrecht (boek van ds K. Doornbos)
11	250	Assen (Geelkerken) — De synode — Dr Geelkerken afgezet — Bindend — Assen voorbij — Assen en wij — Geloof en theologie — De betrekkelijkheid van een synodale uitspraak — Kerk en school — Synodaal worden? — Verblijdende Open Brief (veront-ruste hervormde predikanten)
11	259	De generale synode (9 nov. '67 gesloten) — Het agendum — De gevolgen — De hantering van de uitspraak der synode — Noordhollandse curator — van de bevoegdheid der meerdere vergadering(en), van de vrijheid der kerken — Noodrecht — De professoren
11	267	Een inaugurele oratie (Prof. dr R. van Wageningen)
11	275	Aan de Theologische Hogeschool, Broederweg 15 (attenstenbesluit)
11	300	318 Wat er heimelijk geschiedt (een vraag aan collega Goedhart)
11	319	Een brief... 's-Gravenhage-ZW over het wegzenden van ds B. J. F. Schoep — Nog een brief... Utrecht over het preken van ds J. Keizer van Brouwershaven
11	333	„Kerkscheuring in Kampen, Anno Domini 1967” — antwoord v. d. kerkeraad
11	339	Ruimoer rond een preekconsent (dr Buskus preekt in de Geref. kerk van Wassenaar-Zuid) — 1926—1944 — Voorzienigheidje spelen
11	348	Vervolgd om de waarheid — Gevoelsargument — Angstpsychose — „Kerkscheuring in Kampen”
11	357	Dat de kerkelijke straf geestelijk is... — nog eens: „voorzienigheidje spelen”
11	372	Personalia: dr R. H. Bremmer — dr Jan Veenhof — dr K. R. Veenhof — dr B. Jongeling
11	380	Bijbelgebruik I — Het Ned. Dagblad contra de V.G.S.G. — Antwoord van

jrg.	blz.	
		het Ned. Dagblad — Góds Woord doen spreken? — Inter-confessionele verschillen met de Rooms, de Luther-, de Dopersen — Intra-confessionele verschillen — Zaak van goede discretie — Bijbelgebruik II — V.G.S.A. contra Gereformeerd Gezinsblad — Bijbelgebruik III — Open Brief
11	389	Naar de synodale kerk (ds J. van Til; ds R. Brands)
11	396	Tussentijdse verliesrekening: Komen en gaan in de kerk — Doorgaande afval — Ook scheiding en schifting, die niet van de Here is — 'Ergenissen' — Heengaan uit de vrijgemaakte kerken — Ongeduld — Geduld
12	11	Een boek van prof. dr H. J. Jager (Kernwoorden uit het Nieuwe Testament) — Ds J. P. van der Stoel (naar de synodale kerk)
12	21	De zaken op z'n kop zetten: Hulpbehoevende studenten — Bijdragen Theologische Hogeschool — Slot van antwoord aan ds Van Dijk
12	28	De kerk Amsterdam — Een brief — Vrouwen in de vrijgemaakte zaak verloren? — „Lijden aan de kerk”, niet: klagen... — Een rentenierend A.O.W.-mannetje? — Midden in het leven en in HET LEVEN — Herkend — Doorgaande reformatie — Naar de synodale kerk?
12	34	Kerkscheuring en de Open Brief — Rectificatie en nieuwe beschuldiging (ds Van Dijk)
12	43	Rectificatie (Bilthoven) — Kerkelijk detective-werk — Puzzel I — Puzzel II — Puzzel III
12	50	De Tehuisgemeente van Groningen — Geen afscheiding — Op verzoek hulp geboden — Samenspreking en de Open Brief — Wat bewoog hen? — Trouw — Een overlapper of twee synoden tegelijk (puzzel III)
12	58	Prof. C. Veenhof emeritus
12	67	Verwarring — De remedie: een nieuwe generale synode? — Een betere remedie
12	78	Devaluatie der woorden (emeritaat prof. Veenhof eervol)
12	82	Handboek 1968
12	90	De Chr. Gereformeerden en wij: De nawerking van het verleden — Onze historische verhouding tot de Chr. Gereformeerden is anders — De prediking — Een „eigen beginsel”? — De houding van de Gereformeerden in het verleden — Bij het kleine beginnen
12	98	Naar een generale synode? — „Ordnung” of bijbelse orde? — Een vraag aan ds D. van Dijk — Vraag aan de broeders buiten het strijdgewoel
12	106	De 'Tehuisgemeente' — Wat nu? — Particuliere synode van Zuid-Holland Vroomshoop (schorsing ds J. Verhoeff)
12	114	Utrecht (kerkeraad-Visser niet ontvangen) — Prof. Herman Ridderbos over de Tehuisgemeente — Over het ontstaan van Opbouw (Een vervalste geboorte-acte) — Geref. persarheid blijft kwestie van beginsel — Postscriptum
12	137	Geheime acta
12	138	Debatvergaderingen en de prediking in de samenkomst (een brief) — Het kan verkeren (een brief)
12	171	De particuliere synode van Overijssel (antwoord op vragen)
12	179	De nieuwe generale synode — De chaos vergroot — Om de libertas prophetandi — sectarisch
12	186	Onverhoord oordelen en helpen veroordelen (verslag part. synode) — Een onontvankelijk verklaarde brief — Stemverhouding: geeft acht! — Ds G. Th. Koopman (auto-ongeval)
12	194	Geen 'grote dingen' zoeken — Organisatorische en geestelijke eenheid: De Hervormde Kerk — De synodale kerken — De „vrijgemaakte” kerken
12	202	Handtekening onder de Open Brief terugnemen (ds J. Keizer)
12	211	Onze verhouding tot de Chr. Geref. Kerken — Katwijk-Breentrust? (stichting convent van predikanten)
12	236	245 250 258 266 274 Hoe is de situatie ontstaan? (geduldige analyse van de voorgeschiedenis is nodig. Kritiek en zelfkritiek)
12	259	Hoofdpijnen van de vaderlandse kerkgeschiedenis
12	284	Niet 'appèl-label' maar 'examinabel' — Dr H. Bouwman: 'examinabel' — De vrijmaking verloochend en Geschied- vervalsing (cl. Kampen gereconstrueerd)
12	294	302 310 318 326 334 341 350 Verstaat gij wat gij leest? (naar aanleiding van een boekje van prof. dr H. M. Kuitert)
12	358	Buskes over de jonge Barth
12	366	Ook in Overijssel heengezonden — De sleutelen des hemels — De generale synode — Een enkele vraag aan ds D.

jrg.	blz.	
		van Dijk
12	383	„Moeilijkheden” maken zo onze bijbel historisch en literair onbetrouwbaar? — Wat is de onfeilbaarheid van het geschreven Woord Gods? — „Historisch en literair accuraat” — De rede van Stévanus — De oplossing van ds D. van Dijk — Stéfanus wel dan niet geïnspireerd? — Historisch onbetrouwbaar? (ref. dr Jan Veenhof)

DIVERSE ARTIKELLEN

(Auteurs alfabetisch, vervolgens chronologisch gerangschikt)

jrg.	blz.	
		Amelink, H.
11	73	Israël
12	338	Ideologie (vrijmakings-)
		Berg, M. R. van der
11	246	Wat zou er met Ezechiël gebeuren? (Ez. 20)
12	117	173 Brief aan een Marxistische vriend
		Bogaard, H. L.
12	268	276, 286, 296, 305, 312, 321, 328, 336, 346, 353 Vietnam, het „Land van de Kleine Draak”
		Bos, C. G. e.a.
11	190	Een brief aan de G.S. van de Geref. kerken in Amersfoort
		Bosch, J.
12	222	De nieuwe psalmberijming
		Brands, R. en C. Veenhof
11	69	„Over verloochening van de vrijmaking”
		Bremmer, R. H.
11	10	Ironie der geschiedenis (wegzenden van ds Schoep)
11	26	Kuyper, Schilder en Douma (J. Douma, Algemene genade)
11	51	In vijf minuten? (antwoord aan prof. Kamphuis)
11	147	155. 162 „Vernieuwingstheologie”
11	178	Rookgordijn (antwoord aan ds W. G. de Vries)
11	230	Hervormingsdag 1967
11	270	Oldenbarnevelt: een falend magistraat
11	304	De God-is-dood theologie en de Beatles
11	327	Schisme of afscheiding (de kerkelijke moeiten)
11	373	Ook dat was Amsterdam (bespr. — van dr R. B. Evenhuis)
12	18	Revelatie en Inspiratie (bespr. proefschrift van dr Jan Veenhof)
12	51	Antwoord aan ds N. Bruin (Open Brief)
12	198	Rudolf Bultmann en de huidige Rooms-Katholieke Theologie (bespr. Geloof bij kenterend getij, peilingen in een seculariserend Christendom, H. v. d. Linde en H. A. M. Fiolet)
12	288	Bij het overlijden van Karl Barth
12	390	Theologie der Verontrusting (bespr. — W. Aalders)
		Brink, G. v. d.
12	220	Belijdenis en Heilige Schrift
		Buitenbos, E.
11	398	en 12 5, 13 Zuid-Afrika en de apartheid
		Bijl, B. S. van der
11	336	Het politieke doolhof van Nederland
		Bijz. medewerker
12	76	84, 93, 100 Het rassenvraagstuk
		Coumou, W. F.
12	229	Onze omgang met elkaar als Christenen
		Doornbos, W. F.
11	60	117 Aant. bij de K.O. Het kerkelijk huwelijk
11	174	308 312 idem — Van de censuur en kerkelijke vermaning
12	30	36 idem — Slotaantekeningen
12	253	260 269 Ds D. Deddens over het ratificatierecht: een zoon „begrapt” zijn vader
		G. G.
12	205	Want de zaligmakende genade Gods is verschenen
		Geertsema, H. J.
12	85	94, 99, 107, 115 Geloof in discussie (dr H. M. Kuitert, De realiteit van het geloof)
		Goudzwaard, B.
11	182	214 Bijbel en Politiek
		Groen, P.
11	22	30 Van de Wereldkerk — De kerk der Waldenzen
11	340	349 Allen samen in de éne kerk
12	44	44 Pasen op Curaçao